

Ahî Çelebi (1431-1524) ve çocuk hekimliği

Murat Yurdakök

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Pediatri Profesörü

SUMMARY: Yurdakök M. (Department of Pediatrics, Hacettepe University Faculty of Medicine, Ankara, Turkey). Ahî Çelebi (1431-1524) and pediatrics. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi 2003; 46: 249-250.

Ahi Çelebi is a well-known Turkish physician of the 16th century. His father was also one of the famous physicians during the age of Mohamed the Conqueror and of Bayazıt II. Çelebi learned medicine from his father and from Kutbuddin and Altunizade. He became the Head Physician at "Fatih Darussifasi" (Fatih Hospital) and became the Royal Physician during the reigns of Bayazıt II and Yavuz Sultan Selim. He published his studies on the subject of "Urinary Calculi". This monography is in Turkish and it is titled, "A Pamphlet on Kidney and Bladder Calculi". The pamphlet contains 10 chapters. In this pamphlet, the observations of both national and foreign medical authorities, including Rhazes and Avicenna, are considered. He added his views in general regarding the diagnosis and symptoms of this disease. Ahi Çelebi tried to explain the calculus etiology with the dominating humor theory of his time, discussing the various kinds of constitutional disturbances. In the first chapter of the pamphlet he stated that renal calculi are more common in obese patients, while bladder stones are usually seen in wasted patients. He stated that urinary calculi are more frequent in males because of the anatomy of the urethra. He also held that corruption of cow's milk may cause urinary calculi in infants.

Key words: Ahi Çelebi, history of pediatrics, urinary calculi.

On beşinci yüzyılda yaşamış Ahî Çelebi ya da diğer adıyla Mehmed bin Kemal, babası gibi bir hekimdir. Fatih Sultan Mehmet zamanında babası Kemal Şirvanî ile birlikte Tebriz'den Anadolu'ya gelmiş, Kastamonu'da İsfendiyar oğlu İsmail Bey'in hizmetinde bulunduğu sırada, Fatih'in İsfendiyar Oğulları Beyliği'ni Osmanlı topraklarına katması (1461) ve İsmail Bey'i Rumeli'de kendisine tahsis ettiği yere yollaması üzerine, İstanbul' yerleşmiş, Mahmutpaşa'da açtığı muayenehanede hayatını kazanmaya başlamıştır. Ahî Çelebi ilk tıbbi bilgilerini babasından öğrenmiş, onun ölümünden sonra da devrin ünlü hekimleri olan Kutbeddîn ve Altunîzâde'de ders almıştır.

Fatih Sultan Mehmed'in Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı 1473'de yendiği Otlukbeli Savaşı'nda ordu hekimi olarak görev almıştır. Daha sonra Fatih Dârüşşifası'nda çalışmaya başlamış, zamanla başhekim olmuştur. II. Bayezid'in 1481'de tahta geçmesiyle saray hizmetlileri arasına alınmış, kısa süre sonra da Mutfak Emîni (Emin-i Kilâr) olmuştur. 1507'de hekimbaşı olarak atanan Ahî Çelebi, II.

Bayezid'in ölümüne kadar bu görevde kalmıştır. Yavuz'un tahta geçmesiyle geleneklere uyularak hekimbaşılık görevinden alınmış, ancak 1515'de yeniden hekimbaşı olmuştur. Yavuz Sultan Selim'in ölümünden sonra, Kanûnî'nin tahta çıkmasıyla 1520'de hekimbaşılıktan ikinci defa alınmış, ancak ölümüne kadar saygın bir kişi olarak yaşamıştır. 1524'de doksan yaşını aşkın bir yaşta hac görevini yerine getirdikten sonra, dönüşü sırasında Kahire'de hastalanarak vefat etmiştir. Ahî Çelebi'nin yaklaşık 93 yıl yaşadığı bilindiğinden doğum tarihinin 1431 olduğu sanılmaktadır¹.

Ahî Çelebi'nin *Risâle-i Hasâtü'l-Kilye* adını taşıyan *Böbrek ve Mesane Taşları Hakkında* adlı ilginç bir eseri vardır. Bunun dışında Farsça el-Fevâidü's-Sultaniye fi'l-Kavâidü't-Tıbbiye ile Türkçe Risâle fi't-Tıbb ve Mesnevî fi't-Tıbb adlı kitaplarının da yazarı olduğu sanılmaktadır. *Böbrek ve Mesane Taşları Hakkında* adında kitabının günümüze ulaşmış örnekleri vardır (İstanbul Üniversitesi Yazma Eserler Kütüphanesi T.Y. 7101, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye Kısmı No. 1463/4, Bağdatlı Vehbi Kısmı No.1491, Bosna Müzesi

No.726). Bu eserin en önemli özelliği, zamanının hekimlerinin çoğunlukla genel tıp kitapları yazdıkları bir dönemde, böbrek ve mesane taşları konusunda ayrıntılı bilgiler veren bir kitap olmasıdır. Razî, İbni Sina ve İsmail bin Cürçani gibi ünlü hekimlerin kitaplarından yararlanan Ahi Çelebi bazı cerrahi girişimlerden de söz etmiştir. Eserin girişinde yazar bugünkü Türkçe ile şöyle demektedir:

Faydası umumî diye risaleyi Türk dilinde yazdım. Deneyle öğrenilmiş ve işitilmiş şeyleri de orada kaydettim. Daha sonra böbrek ve mesanede bulunan taş hakkında bilgi verdim. Çünkü bu hastalık insanlar arasında çok görülür. Özellikle asil kişiler arasında rastlanır. Çünkü bu insanların lüks yiyecek maddeleri yeme alışkanlığı vardır ve hayat çok rahat olduğundan, bu hastalık ortaya çıkar².

On bölümlük bu kitapta geçen ve birinci bölümde yer alan çocuk hekimliği ile ilgili bilgiler kitap konusunda bir fikir verebilmek için aşağıda sunulmuştur:

“Bu taşın daha çok erkek çocuklarda sıkıntı verdiği görülür. Buluğa erinceye kadarki dönemde ve rutubetli mizaca sahip kişilerde ortaya çıkar. Zayıf kişilerde de görülür. Erkek çocukların mesanelerinde olur. Zayıf kişilerin damar ve delikleri geniş olduğu için taş

meydana getirmeye uygun hıtlar olduğu zaman oralarda (damarlarda) tutulamaz, mesaneye gelir. Bunun aksine şişman kişilerin damar ve geçitleri dar olur. Taş meydana getirmeye yatkın hıtlar olduğu zaman, bu böbreklerde kalır, orada taş yapar. Kadın mesanelerinde nadiren taş olur. Bunun nedeni kadınlarda mesanelerinin boğazının kısa ve ağız kısmının dışarıya yakın olmasıdır; mesanelerine dökülen bütün hıtlar, kolayca dışarı çıkar. Kız çocuklarında da bu böyledir. Ancak büyüklerinde böyle olmaz; onların böbreklerinde taş olup olmaması tamamen doluluk ve rutubete bağlıdır ... İçilen inek sütünün bozukluğu da taşın hasil olmasının sebepleri arasındadır. Bundan dolayı, eğer süt safravî olursa, oğlanın bağırsaklarını kurutur; idrarın yoğunlaşmasından dolayı taş teşekkül eder. Eğer süt balgam mizacında olacak olursa, bu da oğlanın idrarını yoğunlaştırır; mesanenin hareketinden dolayı taş meydana gelir ...”².

KAYNAKLAR

1. Bayat AH. Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: 199, Ankara, 1999: 23-30.
2. Kâhya E. Onbeşinci yüzyılda yaşamış hekimlerimizden Hekimbaşı Ahî Çelebi. Erdem (Atatürk Kültür Merkezi) 1996: 25 (9): 293-342.